

¡BOMBA!

Dicen que a ver quién le atina porque hay 10 candidatos; pero según nuestros datos, la va a ganar Ernestina

K'intsil

Miércoles 3 de diciembre de 2025

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 11 · NÚMERO 2619 · www.lajornadamaya.mx

Ajxaak'alo'obe' ku k'áatiko'ob ti' u lu'umil Chile' ka yanak u jach kaláanta'al u yéek'jolch'e'en ka'anilo'ob Atacama

Oochel ESO

Junmúuch' ajxaak'al máako'ob ti' jejeláas lu'umo'ob yóok'ol kaabe', ichilo'obe' tak máax chíimpol'ta'ab yéetel u Nobelil Física, Reinhard Genzel, tu túuxta'ob jump'éeel ts'iib ti' u jala'achil u noj lu'umil Chilee' ti'al u k'áatiko'ob ka yanak u kaláanta'al u éek'jolch'e'en ka'anilo'ob Observatorio Paranal yaan tu desyeertoil Atacama, lu'um tukulta'an leti' u jach ma'alo'obil ichil tuláakal yóok'ol kaab ti'al áastronomiyaae', tumen sajbe'entsil yanik walkila' ikil táan u wa'akunsa'al jump'éeel iindustrial

kúuchil, beey jts'a'ab k'ajóoltbil le martes máanika' tumen Observatorio Europeo Austral (ESO).

Te'el ts'iibo, jts'a'ab ba'axo'ob je'el u k'askúuntik wa ku ts'a'abal u nuxi' éenerjeetikoo kúuchil INNA, tumen estadosunidosil mola'ay AES, tumen táan u kaxtik u wa'akunsik jump'éeel iindustrial kúuchil ku p'isik maanal 3 mil ektaareas, ts'o'oke' ma' náach yanik ti' Observatorio Paranal, tu desyeertoil Atacama, yéetel meyajta'an tumen ESO.

"Je'el bix tukulta'anil meyaj

walkila', ku p'atik ich sajbe'entsil jayp'éeel ti' le tu'ux yaan jayp'éeel áastronomikaa kúuchilo'ob maas jach k'a'anan ti' Yóok'ol Kaab, tumen láayli' u meyaj ti' jump'éeel ti' le ts'ook éek'jolch'e'en ka'ano'ob yaan ti' tuláakal le lu'umkabila", j-a'alab te'el ts'iib túuxta'ab tu chuumukil noviembere, ba'ale' k'i'itbesa'ab le martes máanika'.

Beyxan a'alabe', Atacamae', tu xamanil Chilee', "leti'e' maas jach ma'alo'ob kúuchil ti' yóok'ol kaab ti'al áastronomiyaa, tumen láayli' éek'jolch'e'en u ka'anili', beyxan ich jets'eknakil yaan u

atmoosferaa yéetel uts u máan k'iini", le beetike' "noj k'áax náaturale" u chíikulal "k'a'anan sentiifikoo ba'al tumen minaan u jeel je'ex lelo', tumen ku ts'áak ojéeltbil uláak' ba'alo'ob yóok'olal le nojoch ka'ano".

Táakmuk'ta'ab ts'iib tumen astroonomóos je'ex Genzel; máax jo'olbesik Unión Astronómica Internacional Willy Benz; máax jo'olbesik Academia de Ciencias de Francia Françoise Combes, yéetel uláak' Premios Nobel, je'ex Michel Mayor, Didier Queloz, Adam Riess yéetel Brian Schmidt.